

РОЗДІЛ 7 ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 821.111-3

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.37>

ЕСТЕТИКА СИМВОЛІЗМУ У ТВОРАХ С. КОЛРІДЖА

THE AESTHETICS OF SYMBOLISM IN S. COLERIDGE'S WORKS

Антонова В.Ф.,

orcid.org/0000-0002-6913-1661

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Українського державного університету залізничного транспорту

У статті розкрито художню своєрідність поезії С. Колріджа, виявлено специфіку символу як художнього прийому. Різноманітне використання символів є невід'ємною частиною художнього світу С. Колріджа. Авторська творчість С. Колріджа також нерозривно пов'язана з англійською літературною традицією. Продовжуючи традиції англійського романтизму, митець розробляє свій авторський варіант теми, ідеї, жанру, художнього прийому літературного тексту. Основним для творчого процесу С. Колріджа є уява, яка займає центральне місце в романтичній естетиці автора.

Особливості творчої індивідуальності автора, такі як багатозаровість, багатовимірність змістовного простору творів, символічність образів яскраво проявилися в його творах «Сказання про Старого Мореплавця», «Кубла Хан», «Крістабель» і віршах. Специфіка поетичної спадщини С. Колріджа полягає в широкому використанні різних символів і образів, що обумовлено символічністю його поетичного мислення. Автор також розробив ідею злиття уяви і дотримувався вірності правді природи, що є одним з теоретичних досягнень С. Колріджа. Символ є специфічним засобом ставлення людини до світу, художнього втілення задуму. Творам художника властиві символи, пов'язані з природою, а саме образи Місяця і Сонця, птахів і дерев, води і змій. У творчості митця простежується переплетення словесних, живописних можливостей поетичної мови з метою відображення почуттів, настроїв, душевних станів людини. Основа художньої свідомості автора складається з трансцендентального уявлення про створення світу, відчуття духовної спорідненості Бога, природи й людини. Проведений аналіз показав, що численні «водні» образи займають значне місце у творчості С. Колріджа, створюючи самобутню картину світу та образний ряд лірики. Згідно з художньою концепцією С. Колріджа процес пізнання світу відбувається за допомогою самопізнання суб'єкта, де істина є кінцевою метою.

Ключові слова: символ, уява, романтизм, С. Колрідж, образи.

The article reveals the artistic originality of S. Coleridge's poetry and highlights the specificity of symbols as an artistic technique. The diverse use of symbols is an integral part of S. Coleridge's artistic world. S. Coleridge's creative work is also inextricably linked to the English literary tradition. Continuing the traditions of English Romanticism, the artist develops his own version of the theme, idea, genre, and artistic technique of the literary text. The main element of S. Coleridge's creative process is imagination, which occupies a central place in the author's Romantic aesthetics. The distinctive features of the author's creative individuality, such as the multi-layered, multidimensional nature of his works and the symbolism of his images, are clearly evident in his works "The Rime of the Ancient Mariner," "Kubla Khan," "Christabel," and his poems. The specificity of Coleridge's poetic legacy lies in his extensive use of various symbols and images, which is due to the symbolism of his poetic thinking. The author also developed the idea of merging imagination and adhering to the truth of nature, which is one of Coleridge's theoretical achievements. A symbol is a specific means of a person's attitude to the world, an artistic embodiment of an idea. The artist's works are characterized by symbols associated with nature, namely images of the Moon and the Sun, birds and trees, water and snakes.

The artist's work reveals an intertwining of verbal and pictorial possibilities of poetic language with the aim of reflecting human feelings, moods, and states of mind. The basis of the author's artistic consciousness consists of a transcendental view of the creation of the world, a sense of spiritual kinship between God, nature, and man. The analysis showed that numerous "water" images occupy a significant place in S. Coleridge's work, creating a unique picture of the world and a series of lyrical images. According to S. Coleridge's artistic concept, the process of cognition of the world occurs through self-knowledge of the subject, where truth is the ultimate goal.

Key words: symbol, imagination, romanticism, S. Coleridge, images.

Постановка проблеми. Епоха романтизму відобразила процес національного відродження, що виявилось у підвищеному символізмі та зверненні до національних витоків у творах

С. Колріджа. Актуальність роботи полягає у виявленні своєрідності художнього світу автора, перш за все, у використанні символів та аналізу образного ряду поезії С. Колріджа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Одним з магістральних напрямків у вивченні творчості С. Колріджа в 70-ті рр. стало трактування біблійної образності та символів природи у філософії та поезії С. Колріджа крізь призму «релігійного символізму» поета. У книзі «Спів гори Абори» (1987) Х. Пайпера [12] досліджується біблійна тематика і природа символів у творчості англійського філософа і письменника С. Колріджа. Так Х.У. Пайпер відзначає «біблійний і пейзажний символізм» («Biblical and Natural Symbolism») у поемі «Старий моряк», «готичний символізм» («Gothic Symbolism») у поемі «Крістабель» і «райський символізм» («Paradise Symbolism») в «Кубла Хане». Простежуючи стійкий інтерес С. Колріджа до біблійної символіки, починаючи з 1794 року, коли він залишив Кембриджський університет, щоб стати поетом і проповідником, Х.У.Пайпер виокремлює два джерела «релігійного символізму» С. Колріджа: пейзажну лірику кінця 18-го століття (пантеїстична концепція природи як символу Бога, що трактується за допомогою емоційної реакції на пейзаж) і «апокаліптичний символізм Ньютона». Х.У. Пайпер зазначає, що внесок С. Колріджа в англійську романтичну поезію пов'язаний з втіленням колишнього релігійного символізму в символізм поетичний. Одним з найбільш важливих складових символу є почуття, переживання (feeling), пов'язане зі змістом (meaning). Символ наділяється новим значенням у порівнянні з традиційним уподібненням знаку з алегоричним або аналогічним значенням. С. Геппел у праці «Релігійна уява Колріджа» (1983) виокремлює англійського романтика як «інтелектуальний материк», який вплинув значною мірою на інтелектуальний розвиток видатних особистостей однієї з найвидатніших епох європейської історії. На рубежі 18–19 століть відбувається справжня революція умов, визначена вражаючим взаємопроникненням природничих наук, мистецтва, політики, філософії, релігії, що відбилося в поемах У. Блейка (1757–1827), хімічних експериментах Х. Деві (1778–1829), політичних і релігійних трактатах вченого Д. Прістлі (1733–1804).

Автор роботи «Колрідж і Ідея Любові» (1974) Е.Д. Хардінг інтерпретує філософію любові у творчості С. Колріджа за допомогою історії гуманізму в Європі, проблемою співвідношення поезії і філософії в епоху англійського романтизму. Складність інтерпретації спадщини С. Колріджа ускладнюється синтетичною природою гуманістичної думки поета. Це стосується виділення трьох стадій у розвитку сучасного С. Колріджу

гуманізму, позначених Б. Віллі: 1 – теоцентрична (Хукер, Мільтон, Дж. Локк), 2 – антропоцентричний (18 століття), 3 – ідеалістично-романтичний, Е.Д. Хардінг наголошує на поєднанні всіх трьох різновидів у світогляді С. Колріджа.

Окремі роботи присвячені також філософським і соціально-політичним поглядам С. Колріджа та В. Вордсворта, наприклад, «Друга натура Вордсворта: дослідження поезії та політики» (1984) Д. Чандлера [5], «Романтизм і релігія. Традиція Колріджа і Вордсворта у вікторіанській церкві» (1976) С. Приккета [13], «Вордсворт і початок сучасної поезії» (1981) Р. Педера [11], «Вордсворт і Колрідж: радикальні роки» (1988) Н. Ро [14]. Творчість В. Вордсворта і С. Колріджа в контексті становлення романтичної традиції в Англії розглядав у книзі «Символістична уява» (1977) Р. Барт [4]. Особливу увагу в даній роботі приділено сутності символіки в поезії романтиків.

У працях зарубіжних літературознавців досліджуються окремі жанри у творчості С. Колріджа. Наприклад, Д. Деккер дослідив специфіку образності та пафос оди С. Колріджа «Зневіра» у співвідношенні з естетикою англійського сентименталізму та романтизму. У книзі «Назустріч романтичній концепції природи: поезія Колріджа до 1803 року: дослідження історії розвитку ідей» (1984) [8] Х. Рукмаакер вивчає філософію природи у творчості англійського поета С. Колріджа до 1803 року.

Вітчизняні дослідження феномену романтизму репрезентовані різноплановими роботами. Так, у книзі «Романтизм у поезії. Г. Гейне, Дж. Байрон, А. Міцкевич, Г. Лонгфелло» (2003) [107] О. Ніколенко розглядає творчість яскравих представників романтизму в контексті романтичного напрямку та висвітлює своєрідність їх індивідуальних стилів. Творчості С. Колріджа приділено увагу у роботі Н. Романишин та К. Олекши, присвяченої лінгвальним та когнітивним особливостям художньої метафори у поезії Семюела Тейлора Колріджа.

Постановка завдання. Таким чином, недостатня вивченість творчості С. Колріджа і особливо символічність його образного мислення творчості у вітчизняному літературознавстві та зарубіжній критиці визначили завдання нашої роботи. Головна мета – розглянути естетику символізму віршованих творів.

Виклад основного матеріалу. Основним для творчого процесу у автора є уява. Причому С. Колрідж акцентував увагу на розмежуванні її та фантазії, яка виступає як функція пам'яті. («The Fantasy is indeed no other than a mode of

Memory emancipated from the order of time and space.» [7, p.223]). Теорія уяви – це те, що є об'єктивно значущим у кольріджевій теорії, що відзначають майже всі дослідники. С. Колрідж підкреслював, що за допомогою уяви в поезії можна втілити ідеальне – в образах, загальне – в конкретному, вічне – в тимчасовому і відтворити новий художній світ, де поетична вигадка стає поетичною правдою.

Іншим принципом естетики С. Колріджа є симбіоз уяви і вірності правді природи, що теж є одним з теоретичних нововведень автора. Вихідною точкою як для філософії, так і для всіх видів мистецтва. Він наголошує на нескінченному розподілу на два протилежних види діяльності». У 4 розділі «*Biographia Literaria*» митець акцентує увагу на двох основних властивостях поезії – її здатності викликати співчуття читача за допомогою вірності правді природи, і одночасно оновляти предмети завдяки творчій уяві. У своїй поезії він намагався поєднувати ці два суперечливих принципа. Символічність мислення визначає справжнього поета. Він, на думку митця, за допомогою уяви знаходить істину і красу, оскільки основа однієї і іншої – у здатності уяви набувати єдність різноманіття всесвіту. А символ поєднує в собі концентрацію і максимальне розширення змісту твору. «Символічна система також виявляє «образ світу» в художньому тексті набагато надійніше не тільки, ніж відкриті авторські міркування, але і ніж більш явні, проте і більш поверхневі рівні організації художнього тексту» [2, с. 15]. Під символом ми розуміємо «образ, взятий в аспекті своєї знаковості, і знак, наділений всією органічною і невичерпною багатозначністю образу» [2, с. 11].

Символізм проявляється в образах природи, які виступають як предмет художнього зображення у творах С. Колріджа. Як приклад можна навести вірші С. Колріджа «*Dundeon*» («Голуб») (1797), «*To the nightingale*» («Соловей») (1795). В ліричних творах С. Колріджа превалюють образи Місяця, Сонця, птахів, води, змії.

Сонце і Місяць у більшості творів автора протиставлені. Автор поєднує їх в одному контексті для демонстрації гармонії протилежностей і розкриття краси та різноманітності світу. Сонце у С. Колріджа найчастіше має негативний відтінок. Під його покровом відбуваються криваві драми та злочини («Сказання про Старого Мореплавця», «Франція»), є супутником безрадінних і марних днів («Крістабель»). Місяць же супроводжує поета, уособлюючи символ натхнення, любові («Монодія на смерть

Чаттертона»). Оберігаючи і нагороджуючи чисті душі, Місяць може також карати («Сказання про Старого Мореплавця»), бути провідником і хранителем таємниць («Гендекасиллаби в душі Катутла», «Любов»). За взаємодією героїв з Місяцем ми можемо судити про ставлення до них автора. Улюблені художником персонажі завжди під захистом Місяця або ж самі поділяють його риси («Крістабель», «Еліс дю Кло»).

Вода в різних її проявах часто займає особливе місце в образному ряді поезії С. Колріджа. Одним з основних «водних» символів є море. Воно – емблема Англії (вірші «Ода року, що минає», «Північний мороз», «Страхи в самоті», «Ця липова альтанка – моя в'язниця»). Воно (як і річка, і струмки), разом з іншими природними образами, може складати єдиний символ різноманіття «підмісячного» світу, виступати в якості гімну всьому, створеному Творцем («Гімн землі», «Гімн перед сходом сонця в долині Шамоні»). Але не тільки в цій якості воно виступає у романтика. Море – вільна, незалежна стихія. Завдяки взаємодії з морською стихією ми можемо судити про багатьох героїв англійської літератури. Море – невід'ємна частина англійського пейзажу, воно сприяє створенню образів героїв у «Сказанні про старого Мореплавця». Доля головного героя залежить від моря, яке є мірилом добра і зла. У деяких творах С. Колріджа море не завжди має негативну семантику. Наприклад, у «*Eolian Harp*» («Еоловий арфі») (1795) море виступає як тихий співрозмовник. У «*Catullian Hendecasyllables*» («Гендекасиллабах у душі Катутла») (1799) море стає союзником закоханих, з'єднуючи їх. Наприклад, Старий Мореплавець у С. Колріджа ставиться з презирством до мешканців моря, відчуває пекельні муки, а, полюбивши їх, отримує прощення. Море у взаємодії з іншими природними образами, карає і прощає. Доля головного героя залежить безпосередньо від милості моря. Для опису гниючого моря використовуються слова в буквальному сенсі, що символізують загальне зло і руйнування. Конкретність сюжету наділяється поетичним змістом за рахунок символів. Деякі дослідники вже звертали увагу на символізм творів С. Колріджа. Так, Х. Пайпер у книзі «Спів гори Абори» (1987) писав про апокаліптичний і природний символізм творів С. Колріджа. «Для Мореплавця океан – нескінченність, що поєднує в собі красу, відокремленість і жах. З точки зору апокаліптичної розповіді – «Сказання про старого Мореплавця» – розповідь про спокуту, рай і пекло. Океан можна розглядати як природний символ, у розповіді Мореплавця

біблійні та природні символи складно переплелися» [12, с.48]. Море в поезії С. Колріджа виступає мірилом добра і зла. У вірші «Ворон» море – справедливий і непідкупний суддя, який карає за замах на природу, на її гармонію. Але море може заспокоювати, ставати мудрим співрозмовником, другом і покровителем закоханих («Еолова арфа», «Гендекасиллаби в душі Катулла»).

Річка також часто зустрічається у творах поета. У «Кубла Хане» річка Альф – сполучна ланка між божественним і демонічним світом Хана і Поета. У «Вороні» річковий потік втілює невблаганний плін часу. Він символізує неможливість зміни зробленого вибору. Річка – частий атрибут поезії С. Колріджа. Найчастіше її символіка співвідноситься з символікою річок античного Аїда. Вона з'єднує (розділяє) світи – живих і мертвих, Божественного і Демонічного (фрагмент «Кубла Хан», «Льюті»).

Вир і ставок символізують таємницю і загадку, затягуючи в свої глибини, несучи смерть. Як приклад можна навести «Кубла Хану»: «It flung up momentarily the sacred river» [6, с. 297]. Велике смислове навантаження несуть символи зливи та дощу, які є союзниками неба і землі («Кубла Хан», «Сказання про старого Мореплавця»), у «Dejection; An Ode» («Зневіра») (1804) уособлюють мрії про зливу, що сприяє пошвавленню почуттів: «Life, and Life's effluence, cloud at once and shower» [6, с. 366]. Мудрість і творче натхнення символізує філософський ключ у вірші «Еолова арфа». Символами чистоти душі є джерело, ключ, струмок. У «The Ballad of the Dark Ladie» («Баладі про смагляву леді») (1834) і «Кристалелі» вони відображають чистоту душі героїні. У «Баладі про смагляву леді» джерело пророкує нещастя, а падіння водного потоку звільняє героїню від ілюзій і мрій: «the brook falls scatter'd down the rock» («струмок стікає по скелі») [6, с.293]. Творче натхнення і мудрість втілює ключ у «Work without hire» («Праця без надії») (1825).

Злива, дощ у поезії С. Колріджа мають значне символічне навантаження. У деяких творах основоположним інваріантним значенням володіє союз неба і землі («Кубла Хан», «Сказання про Старого Мореплавця»). В інших (ода «Зневіра») представлені мрії про зливу, яка б додала життю почуттів, поетичного натхнення, як дощ оживляє все в природі.

Птахи виступають не тільки супутниками поета, вони самі – його символ, втілення. Наприклад, лебідь і соловей уособлюють політ уяви, їхні пісні є частиною творчості художника. Птахи представлені в якості справедливих

суддів, які як милують, так і карають тих, хто відвернувся від встановленого Богом порядку (Альбатрос, Ворон). Їх семантика найчастіше позитивна, і С. Колрідж часто оригінально інтерпретує символи птахів. Особливо це стосується образу Ворона, який діє не як вбивця і не падальщик, а справедливий месник. Сова, традиційно страхітливий символ ночі, у С.Колріджа виконує функції хранительки мудрості, вона є вартовим кордону двох світів – божественного і демонічного. Сова може попереджати про неприємності і біди. І тільки двічі С.Колрідж відступає від позитивної семантики образу птахів – у віршах «Страхи в самоті» і «Вогонь, Голод і Різанина».

Менш частий, але не менш важливий образ змії у С. Колріджа. Змія (snake-viper-serpent) С. Колріджа має всі негативні характеристики. Змії в авторській інтерпретації заздрісні, хитрі, брехливі, спритні, вбивають повільно, отрутою злословія («Кристалелі», «Елліс дю Кло», «Зневіра: ода»). Змія випробовує віру («Сказання про Старого Мореплавця»). Трактуючи символ змії, поет-романтик не відходить від традиційних уявлень про неї, але, незважаючи на це, створює багатогранні та цікаві образи.

Символіка дерев також використовується у творах С. Колріджа. Наприклад, ліс є хранителем таємниці і випробуванням для головних героїв на міцність. Ліс – притулок для демонічних істот, символ небезпек. Дуб може виступати в різних якостях, будучи вартовим кордону між добром і злом, своїм і чужим світом. У «Кристалелі» він символізує минуле, життя, що минає. Дуб – лицар, повалений молодими деревами в «The knight's tomb» («Могилі лицаря») (1817). Він старий, могутній і справедливий. Як непідкупний страж він стоїть на межі двох світів – темного і світлого («Кристалелі», «Елліс дю Кло»). Кедр є символом міцності, готовності боротися до кінця за свої переконання. Однак він може бути наділений і негативною семантикою, як у «Кубла Хане», де кедр байдуже спостерігають за болем і стражданням. Серед поетичних образів С. Колріджа значну роль відіграє ліс. Тут місцезнаходження «позитивних» і «негативних» героїв. Одних він оберігає, інших випробовує на міцність. У лісах живуть демонічні створіння. Колріджівський ліс, перш за все, – символ небезпеки («Кристалелі», «Елліс дю Кло»). Гай, навпаки, притулок творців: солов'їв і поетів. Гай приховує їх від мирської цікавості і суєти. Символами кохання є терновий кущ і жасмин та мирт. Але вони наділені різними відтінками. Терн – це кохання жертвоне, приречене на страждання («Три могили»). Жасмин,

мирт є символами щасливого, пристрасного кохання, сімейного благополуччя («Еолова арфа», «Льюті»). Однак у «Льюті» жасмин – символ страждання і загибелі.

Висновки. Відмінною особливістю творчого методу С. Колріджа виступає багатоплановість його художніх творів в імпліmentaції символів і принципу недомовленості, що відкриває простір для уяви. Ці ознаки творчої індивідуальності С. Колріджа відбилися в його великих творах «Сказання про Старого Мореплавця», «Кубла Хан», «Кристалель» і віршах. Раціональна оцінка цих поем значною мірою звужує їх багатозначність, що суперечує його авторським принципам, магістральним з яких є принцип використання символів. У творах С. Колріджа знаходить відби-

ток матеріальність світу через низку символів, які викликають пробудження відчуттів, рух емоцій, плин вражень. Символи у багатьох творах митця виражають думки й почуття автора.

Здійснений аналіз дозволив встановити, що численні «водні» символи відіграють велику роль для розуміння творчості англійського романтика, його авторської картини світу та образного ряду лірики. Головними символами лірики автора також є «природні» символи, які сприяють розкриттю стрижня колріджевської поезії, складають специфіку його поетичного світу, Трактуювання творчого методу поета розкриває такі якості, як багатозначність, символічність образів, своєрідність інтерпретації традиційних мотивів і сюжетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Николенко О. М. Романтизм у поезії: посіб. для вчителя – Х.: Ранок ; Веста, 2003. 173 с.
2. Новікова М. А. Символіка в художньому тексті. Символіка простору (на матеріалі «Вечорів на хуторі біля Диканьки» М. В. Гоголя та їх англійських перекладів). – Запоріжжя : Верже, 1996. 172 с.
3. Романишин Н., Олекша К. Лінгвальні та когнітивні особливості метафори у поезії Семюела Тейлора Колріджа Молодий вчений: № 12 (88), (2020): Молодий вчений, с. 326
4. Barth J. R. The symbolic imagination: Coleridge and the romantic tradition. Princeton : Princeton Univ. Press, 1977. 155 p.
5. Chandler J. K. Wordsworth's second nature: a study of the poetry and politics. Chicago : Chicago Univ. Press, 1984. 313 p.
6. Coleridge S. T. The complete poetical works. Vol. 1. New York : Adamant Media Corporation, 2007. 492 p.
7. Coleridge S. T. Biographia Literaria. Edited by Adam Roberts Adam Roberts, 2014. Edinburgh University Press Ltd. 435 p.
8. Dekker G. Coleridge and the literature of sensibility. London: Vision, 1978. 270 p.
9. Happel S. Coleridge's Religious Imagination. Salzburg Studies in English Literature in 3 vols. Salzburg, 1983. 943 p.
10. Harding A.J. Coleridge and the Idea of Love. Aspects of Relationship in Coleridge's Thought and Writing. L., 1974. p. 4–5.
11. Pehder R. Wordsworth and the beginning of modern poetry. Totowa ; New York : Barnes & Noble Books, 1981. 245 p.
12. Piper H. W. The singing of Mount Aora. London : Penguin books, 1987. 298 p.
13. Prickett S. Romanticism and religion. The tradition of Coleridge and Wordsworth in the Victorian Church. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1976. 295 p.
14. Ro N. Wordsworth and Coleridge: The radical years. Oxford : Clarendon press, 1988. XVI, 306 p.
15. Romantic perspectives. The work of Grabbe, Blake, Wordsworth and Coleridge as seen by their contemporaries and by themselves. London : Harrap, 1964. 272 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025